

به نام خداوند جان و خرد

**«قابلیت سنجی مدل تصمیم‌گیری چند معیاره (MCDM)
در مدیریت زیست محیطی اکوتوریسم مناطق حفاظت شده»**

مؤلفان :

دکتر ناصر محرم نژاد (عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد علوم و تحقیقات تهران)

مهندس رخساره سامانی (کارشناس ارشد مدیریت و برنامه ریزی محیط زیست)

مهندس علی سامانی (کارشناس ارشد مدیریت دولتی)

عنوان و نام پدید آورندگان: قابلیت سنجی مدل تصمیم گیری چند
معیاره (MCDM) در مدیریت زیست محیطی اکوتوریسم مناطق
حفاظت شده/ ناصر محرم نژاد- رخساره سامانی- علی سامانی

مشخصات نشر: اندیشه عصر، ۱۳۹۲

مشخصات ظاهری: ۱۰۸ ص، رقعی

شابک: ۷-۶-۶۵۸۴-۶۰۰-۹۷۸

موضوع: گردشگری- زیست محیطی- مدیریت

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

رده بندی کنگره: ۳۹۲/۴۴۴/۵/۱۵۶ G

رده بندی دیویی: ۳۳۸/۴۷۹۱۰۶۸

شماره کتابشناسی ملی: ۲۲۳۲۵۵۲

عنوان کتاب: قابلیت سنجی مدل تصمیم گیری چند معیاره (MCDM) در مدیریت

زیست محیطی اکوتوریسم مناطق حفاظت شده

مؤلفین: ناصر محرم نژاد- رخساره سامانی- علی سامانی

ویراستار فنی: زهرا سامانی

ویراستار علمی: رامین صالحی

محرران علمی: کاوس قاسمی

طراح جلد: رحمان وطن دوست

ناشر: اندیشه عصر

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۲

شابک: ۷-۶-۶۵۸۴-۶۰۰-۹۷۸

قیمت: ۸۰۰۰ تومان

مرکز پخش: تهران- میدان انقلاب- ابتدای خیابان آزادی- روبروی سینما مرکزی- بازار

بزرگ انقلاب- طبقه زیر همکف- پلاک ۹ تلفن ۶۶۴۲۴۶۱۷-۶۶۹۱۴۳۰۱

www.andisheasr.com

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
	فصل اول: کلیات و مبانی نظری تحقیق
۶	مبانی نظری تحقیق
۶	بیان مسئله
۷	ضرورت و اهمیت تحقیق
۸	اهداف تحقیق
۸	سابقه تحقیق
۱۱	سوابق تحقیق در جهان
۱۳	سوابق تحقیق در ایران
۱۴	تعاریف
	فصل دوم: ادبیات تحقیق
۲۰	سوابق توریسم و اکوتوریسم
۲۰	جایگاه اکوتوریسم در جهان
۲۲	جایگاه اکوتوریسم در ایران
۲۴	موانع رشد صنعت گردشگری و اکوتوریسم در ایران
۲۴	بخش گردشگری
۲۷	بخش اکوتوریسم
۳۳	فرصتها و تهدیدهای اکوتوریسم
۳۳	فرصتها
۳۴	تهدیدها
۳۴	اثرات اکوتوریسم
۴۲	اثرات زیست محیطی گردشگری
۴۵	انواع توریست
۴۸	قوانین و مقررات موجود درخصوص اکوتوریسم

(ادامه فهرست مطالب)

صفحه	عنوان
۵۴	راهبردهای کلیدی مدیریت اکوتوریسم
۵۴	اجلاسهای جهانی اکوتوریسم
۵۵	شاخص های اصلی توریسم پایدار
۵۸	راهنمای برنامه ریزی مدیریت گردشگری پایدار در مناطق حفاظت شده
	فصل سوم : بررسی فرآیند و روشهای تصمیم گیری چند معیاره در اکوتوریسم
۵۸	روش شناسی
۵۸	معرفی روشهای تصمیم گیری چند معیاره
۵۸	مبانی و تقسیم بندی روشها
۶۱	عناصر سیستم های چند معیاره
۶۲	مراحل ایجاد یک مسئله تصمیم گیری چند معیاره
۶۲	بررسی فرآیند و کاربرد روشهای تصمیم گیری چند معیاره
۶۲	روش مطلوبیت چند شاخصه (MAUT)
۶۵	روش اسمارت (SMART)
۶۹	فرآیند تحلیل سلسله مراتبی (AHP)
۷۳	روشهای نارته ای (ELECTRE & PROMETHEE)
۷۷	روش تاپسیس (TOPSIS)
۸۳	روش زاپروس (ZAPROS)
۸۸	روشهای دیگر
۹۱	مقایسه تطبیقی روشها
۹۶	بررسی قابلیتها و محدودیتهای روشها در مدیریت زیست محیطی اکوتوریسم
	فصل چهارم : بحث ، نتیجه گیری و ارائه پیشنهادات
۱۰۲	بحث و نتیجه گیری
۱۰۷	فهرست منابع و مآخذ

توریسم یکی از بزرگترین صنایع دنیا و وابسته به بخش عمده ای از اقتصاد جهانی است. گردشگری به خاطر برخورداری از توانمندی بالا در خلق و ارتقای مولفه های توسعه ملی، منطقه ای و شهری و روستایی همیشه مورد توجه و ستایش بوده است. از جمله شاخه های مهم گردشگری اکوتوریسم است. بوم گردی سبب رشد شخصیت و ارتقاء معرفت از فرهنگ ها می گردد. اسلام نیز سیر در طبیعت را تفکری برای اهل علم می داند. واژه اکوتوریسم از دهه ۱۹۷۰ وارد ادبیات جهان شده است و هر سال هم در مقایسه به سال قبل دو برابر رشد داشته و به معنای سفرهای مسوولانه و هدفمند به طبیعت است. در میان گزینه های مختلف گردشگری، بوم گردی با حفظ محیط زیست، التزام به توسعه جوامع و احترام به ویژگی های فرهنگی از جمله گزینه ای است که بیشترین سازگاری به مفهوم پایداری را دارد. از ابعاد اکوتوریسم می توان دامنه نوردی، توریسم کوچ، طبیعت درمانی، ورزش های ساحلی، شکار و از جاذبه های طبیعی به قله های مرتفع، دریاچه ها، جنگلهای، رودخانه ها، آبهای معدنی و ... اشاره نمود، حفظ تنوع زیستی و مشارکت در تامین رفاه اجتماعی از اهداف اکوتوریسم می باشد، هم چنین کمک به اقتصاد محلی و ترویج فرهنگ زیست محیطی از اثرات مثبت اکوتوریسم و آلودگی، تخریب محیط و نابودی گونه های جانوری و گیاهی از اثرات منفی آن می باشد. برای حفظ اکوتوریسم، پایداری آن بایستی مد نظر باشد که با سازماندهی، برنامه ریزی درست، مشارکت مردم محلی و آموزش می توان به آن رسید. مناطق حفاظت شده دارای جذابیت های اکوتوریسمی زیادی هستند که در صورت

مدیریت خوب گردشگر، نه تنها تخریب نمی شوند، بلکه ارزش اکولوژیکی آنها بالا رفته و برای این مناطق درآمد مستقیم ایجاد کرده و جوامع محلی نیز منتفع شده و انگیزه آنان برای حفاظت افزایش می یابد. توسعه اکوتوریسم باعث ارتقای فرهنگ استفاده پایدار از منابع طبیعی شده و منجر به کاهش تهدیدات جوامع زیستی می شود. در واقع توسعه اکوتوریسم با یک برنامه ریزی سیستماتیک در مناطق حفاظت شده یک استراتژی ملموس و ماندگار جهت حفظ و نگهداری این مناطق است. مدیران نواحی حفاظت شده معمولاً با چالش ها و محدودیتهای کنترل توریسم طبیعی مواجه هستند در حالی که در همان زمان تصمیم گیری در خصوص این که در کجا و چگونه برنامه مناسبی برای اکوتوریسم ایجاد کنند که منجر به توسعه اقتصادی شود، بسیار مشکل است. در عصر جهانی شدن که زمان بر فضا غالب شده، سهولت و سرعتی که در برقراری ارتباط، مسافرت و حمل و نقل پدید آمده، سراسر جهان را به تماسی نزدیک واداشته است که هر گونه بهره برداری غیر منطقی و نامتوازن از مواهب طبیعی تشدیدکننده نابرابری هاست و زوال تدریجی منابع را در پی خواهد داشت. گردشگری طبیعت محور در نظام بازار جهانی توریسم به سرعت در حال رشد است. هدف از این نوع گردشگری عمدتاً مکان هایی همچون پارک ملی، ذخیره گاه های حیات وحش، مناطق جذاب طبیعی و تماشایی می باشد. مکان هایی که طبیعت در آنها هنوز نسبتاً حالت بکر و دست نخورده دارد. در دنیایی که فشار جمعیت و مصرف فزونی یافته است، منابع با تقاضایی چشمگیر برای استفاده از ذخایر طبیعی مواجه است، به همان نسبت، یافتن مناطق طبیعی بکر سخت تر است. اصولاً اکوتوریسم راهبردی برای کنترل مناطق حفاظت شده می باشد که با اهداف چند جانبه یعنی حفاظت از

محیط زیست، احترام به جوامع محلی سروکار دارد که این اهداف هم خوان با مفهوم توسعه پایدار می باشد (Drumm, 2008).

برگزاری اجلاس جهانی اکوتوریسم در سال ۲۰۰۲ نشان دهنده اهمیت بحث طبیعت گردی در عرصه بین الملل می باشد. در این اجلاس به مواردی چون اصول توریسم پایدار، تاثیرات اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی اکوتوریسم، توجه به جوامع بومی و... اشاره شده است (Hitt, 2006).

این شاخه از توریسم در همین مدت کوتاه پیدایش خود (اواخر دهه ۱۹۸۰) رشد بالایی داشته است نرخ رشد سالانه اکوتوریسم در دهه ۱۹۹۰ بین ۲۰- ۳۴ درصد و در سال ۲۰۰۴ سه برابر رشد صنعت به طور کلی بوده است (سند ملی توسعه اکوتوریسم ایران، ۱۳۸۶).

امروزه کشورهایی که بیشتر به توسعه اقتصادی خود می اندیشند به صنعت گردشگری به عنوان یک ضرورت مهم می نگرند و از آنجا که اکوتوریسم از شاخه های مهم گردشگری است به آن توجه جدی می نمایند. متخصصین توسعه در چند دهه اخیر که چندین الگوی توسعه را معرفی نموده اند به الگوهای پایداری توسعه روستایی توجه بیشتری دارند. در کشور ما به دلیل نبود مدیریت درست، از میراث های فرهنگی و طبیعی موجود گسترده و صحیح بهره برداری نمی شود و فرآیند تبدیل این پتانسیل بالا از قوه به فعل دچار نقصان می شود. و در نتیجه جزء کشورهای عقب افتاده محسوب و در قعر جدول آماری WTO (سازمان جهانی جهانگردی) قرار داریم. این درحالی است که سال ۲۰۰۲ از طرف سازمان ملل به عنوان سال اکوتوریسم نام گذاری

کرد و سال ۲۰۰۴ نیز به عنوان سال توریسم ورزشی نامیده شده که در واقع از گرایش‌های توریسم و اکوتوریسم می‌باشد (اسماعیلی‌نیا، ۱۳۸۲).

با توجه به پتانسیل مناطق حفاظت شده برای صنعت اکوتوریسم و لزوم مدیریت و برنامه ریزی مستمر جهت حفظ ارزشهای اکولوژیکی این مناطق و حفظ قابلیت‌های اکوتوریسمی این مناطق، مدیریت زیست محیطی اکوتوریسم شاخص بسیار مهم و استراتژی قوی برای بهره برداری اقتصادی نه تنها با کمترین تخریب، بلکه با هدف حفاظت اثربخش تر با جلب مشارکت عمومی می‌باشد که خود مستلزم بهره مندی از رویکردهای مدیریتی و تصمیم گیری جدید و مدل سازی آنها می‌باشد.

اخیرا روشهای تصمیم گیری چند معیاره به منظور کمک به تصمیم گیرندگان برای تصمیم سازی مناسب، با در نظر گرفتن مجموعه معیارها، کاربرد زیادی در زمینه های مختلف علمی داشته است. استفاده از روشی معتبر برای کمی سازی معیارهای کیفی و تحلیل یکپارچه آنها، موجب افزایش اطمینان به نتایج ارزیابی ها و تصمیم گیری صحیح و واقعی تر خواهد شد. لذا در این پژوهش، سعی شده است تا با روش کتابخانه ای ناظر بر مطالعه کتب، متون و مقالات موجود در منابع اینترنتی و تحلیل سه عنصر مهم اکوتوریسم، مناطق حفاظت شده و معرفی روشهای مدیریتی زیست محیطی با رویکرد تصمیم گیری چند معیاره و توضیح روش کار، قابلیت‌ها یا محدودیتهای احتمالی آن در مدیریت زیست محیطی اکوتوریسم در مناطق حفاظت شده بررسی گردد.